

LÁPIDAS ROMANAS

NOVAMENT DESCOBERTAS EN LA MURALLA ANTIGUA DE
BARCELONA.

o tros de antiga muralla comprés entre l' carrer de *Fernando* y l' de la *Baixada de San Miquel*, al enderrocarse per sos dos extrems, va posar en descobert set lápidas no poch importants, las quals clouen la série de las que surtidas del mateix lloch, tinch publicadas en la *Revista histórica*.¹ Totas son funerals y de pedra calcárea, tancant l' inscripció dintre d' un neto quadrangular, mes ample que alt. Voltéjalas un cairell de mitja canya, ó un altre senzill adorn, com era costum en los epitafis de *Bárcino*.

I.^a

Midas: 76 per 54 centímetros ab un neto de 60 per 36.

L · VALERIVS · L · F · AN
 RVFINVS · SIBI · ET
 CORNELIAE · SP · FIL
 HOMVLLAE · CONT
 5 M · CORNELIO · SP · F · -ISPANO
 L · CORNELIO · SP · F · MARCELLO

¹ Febrer y Maig de 1876.

En la vora inferior:

H · M · H · N · S · N · L · S

Luci Valeri Rufi fill de Luci de la Tribu Aniense feuse aqueix monument á sí mateix y á sa muller Cornelia Homul-la filla de Spuri, com també á Marc Corneli Hispano fill de Spuri y á Luci Corneli Marcel fill de Spuri. Ni lo monument ni lo lloch de la sepultura passen al hereu.

En la 5.ª línia la H de HISPANO está marcada per un tret horizontal devant de la I. Los dos Cornelis serian probablement germans de Cornelia.

La preciosa pedra s' trova actualment incrustada en la nova casa, num.^o 1 de la *Baixada de San Miquel*, que fa cantonada ab lo carrer d' *Avinyó*. Ocupa lo bell mitj de la paret que mira al Sur dins lo soterrani de l' entrada. Lo propietari, D. Marcel·lí Girona, ha volgut d' aqueixa manera perpetuar la memoria de que allí passava la muralla en que estigué niada la lápida vuyt centurias al menos d' anys.

2.^a

Trovada ab las dos següents en lo mateix siti que la precedent. Foren donadas espontáneament per lo Sr. Girona á la Comissió de monuments històrics; y trasladadas al nou Museu de Sta. Agueda, ahont perseveran.

Midas: 79 × 56; 67 × 40 centímetros. En lo catàlech del Museu té lo número 1087.

T · IVLIO · T · F · GAL
 PLACIDO · AED · IIVIR · FLAM
 VALERIAE · NOVELLÆ
 T · IVLIVS · PLACIDVS · F

A la vora inferior

H · M · H · N · S · N · L · S

A Tito Juli Plácido, fill de Tito, de la tribu Galeria, edil, duúmviro, flámen y á Valeria Novella va fer eix monument llur fill Tito Juli Plácido. Ni lo monument ni lo lloch de la sepultura passen al hereu.

En la 2.ª línia s' lligan I ab R en VIR; y la A ab la M en FLAM.

Las dignitats del difunt fan pensar que á ell se deuen las vuyt petitas aras, que comensan la série de las lápidas barcelonesas en la obra de Hübner baix lo num.º 4496. Citaré la marcada ab la lletra *d*, que en lo catálech del Museo porta l' número 855, y ara 's veu en la capella de Sta. Águeda:

DIBVS · DEABVS
T · IVLIVS
P L A C I D V S
V · S · L · M

Als deus y á las deas Tito Juli Plácido cumplí son vot gustosa y merescudament.

3.^a

Número 1088 en lo catálech del Museu. Midas: 1, 40^m × 0, 58; 1, 25 × 0, 35. Las lletras, profonament grabadas y pintadas de roig, son del primer sigle.

P · ANTONIVS · P · F · PVDENS · LIXITA
NVS · SIBI · ET
BAEBIAE · T · L · NOVELLAE · VXORI · BAEBIÆ · PLACIDÆ
ET · CORNELIAE · PHAENVSAE · VXORI

A la vora inferior:

H · M · H · N · S · N · L · S

Publi Antoni Pudens natural de Lixus se feu aqueix sepulcre, com també á Bebia Novella sa muller, á Bebia Plácida y á Cornelia Fainusa sa segona muller. Ni aquest monument ni lo lloch de la sepultura passen al hereu.

En la 3.ª línea hi ha dos lligaturas: de v ab x en VXORI, y de i ab d en PLACIDÆ.

Coneguda es la situació de la ciutat mauritana *Lixus* ó *Lixa* (Larache) sobre l' Atlántich, distant unas 65 lleguas del Estret de Gibraltar. Esta lápida, ensemps ab una altra, trovada en lo mateix tros de muralla ¹ y dedicada á Fabi Restitut natural d' *Urci* prop de Almería, m' apar indici del comers y tracte marítim que feya Barcelona ab las remotas parts de Ponent ensá y enllá de las Hercúleas columnas.

¹ Revista histórica, maig de 1876, pag. 132.

Tant aquesta inscripció com las dos anteriors foren esmentadas, ab greus imperfeccions, per lo *Diari de Barcelona*.²

Las lápidas següents son inéditas.

4.^a

1089 del Museu. Midas: 79 × 62; 30 × 35 centímetros. Las lletras, llargarudas, son del sigle tercer ó quart.

	D		M	
	ATHENEO	·	VR	
	SA	·	CONSER	
	VO	·	ET ·	MARITO
4	B	·	M	·
	SVO	·	F	·
			EX	CV

Als deus Manes. Ursa ab sos propis diners ha fet aquesta cupa á son marit y coesclau Atheneu.

L' esclau difunt seria grech y natural de Atenas com ho sembla indicar son nom. La inscripció precedent n's ha donat PHAENVSA participi present de género femení, que en grech significa *brillant ó vistosa*. Altras lápidas manifestan que lo nomenclator de la població, sobretot baixa, de Barcelona resultaba en gran part de la llengua familiar á Demóstenes. Eix dato será sens dubte interessant als investigadors dels orígens de la llengua catalana, que té moltes paraulas, derivadas immediatament de la grega y desconegudas á la castellana; per exemple, *bastaix, esquinsar, piaina* que en lo dialecte de Canet de mar significa *porró*, y mil altras. L' article *salat* ó mallorquí de la marina Ampurdanesa fins á Blanes, ahont diuhen *sas llosas, sa mare* etc., en lloch de *las, la*, etc., be podria provenir del article grech modificat en l' aspiració inicial, y no del pronom llatí *ipse, ipsa*.

La figura de tot lo monument es la del *cup* ó *bota*, en llatí *cupa*, tal com se veu també en aquell que, eixit del mateix lloch, porta una inscripció semblant á la present:¹

² Núm.º del 23 Desembre 1877, pag. 14438 y 14439: «En la muralla romana (!) que se está derribando en la calle de Avinó esquina á la bajada de San Miguel se han encontrado cuatro preciosas lápidas..... La 4.ª no hemos podido descifrarla con claridad.»

¹ Revista Histórica, maig 1876, pag. 133.

D M
 VALERIO MELIPPO
 CAELIA · QVAR
 TVLAFECITPAT
 RI · CVPA · BENE
 MER · ET · CAELIA
 SATVRNINA
 VXOR · M · O

*Als deus Mánēs. A Valeri Máximo. Celia Quártula feu aqueixa cupa á son pare benemérit y Celia Saturnina á son óptim marit.*¹

Celia Saturnina era muller de Valeri Melippo; y Celia Quártula llur filla.

5.^a

1037, 2 del Museu. Midas: 1,76^m × 0,58; 1,38^m × 036.

C · DomITIO · L · F · MATERNO · ACVCEN^s
 HVIC · ORDO · BARCINONENSIVM
 hoNOREM · DECVRIonatvs · DEDIT
 [Q]?.....TI · FLAVO · calpur?NIAno?

A Cayo Domici Matern fill de Luci natural de Acusio, al qual va donar l' honor decurional la Curia municipal dels Barcelonins. A...? Flavo Calpurniá?.....

L' inscripció está barbarament destrossada en la part inferior. Atesas las midas no falta lloch sino per una línia. Conjecturo lo suplement de la 4.ª per medi de l' altra lápida (Hübner 4253) dedicada á Quinto Calpurni Flavo.

La ciutat y colonia romana ACVSIO, de la que era natural Domici Matern estava col·locada á la vora del Ródano prop de Montelimart entre Valence y Orange. La mauritana LIXVS fou també colonia romana desde lo temps de l' emperador Claudi. Barcelona que era colonia llibre ó *immunis*, no podia menos de rebre ab gust y fins condecorar ab los honors de sa magistratura municipal los naturals de las ciutats que s' agermanavan ab ella en la dignitat de *filla de Roma*.

¹ M(arito) O(ptimo); y no MO(numentum) com malament vas interpretarho en dit article de la *Revista històrica*.

Las letras son grans y hermosíssimas del sigle primer.

6.^a

Fragment que porta el núm. 1135 en lo catálech del Museu, Mideix 23 per 19 centímetros.

corne?LIA · D · f

Cornelia? filla de Cayo...

Pertanyia certament á la 1.ª línea del epitafi, com á la última lo fragment (n. 1086 del catálech) que vas donar á llum en la *Revista històrica*:

....Æ · FIDÆ

Almenos no s' pot negar que la qualitat, la forma artística y lo carácter de lletra d' abdós fragments convenen exactament.

7.^a

L · IVLIO · L · F ·

VET · LEG · II(I · gallicae.....?)

IVLIA · L · F · R (estituta. m. o ?)

A Luci Julio... (son óptim marit?) *fill de Luci vetera de la llegió (3.ª Gál-lica?) Julia R(estituta?) filla de Luci* feu posar eix monument.

Los suplementes que dono conjecturalment, están fundats en la inscripció 4622 de Hübner.

D' aqueixos tres fragments, descuberts á principis del any 1878 en l' extrem de muralla comprés per la casa número 34 del carrer de *Fernando*, feu graciós donació al Museu de Sta. Águeda lo propietari de dita casa encara en construcció D. Pau Turull y Comadran.

Barcelona 31 de Juliol 1879.

FIDEL FITA.

TRADUCCIÓ CATALANA

DE LA TRAGEDIA

«ESTHER» DE RACINE

NOTICIA BIBLIOGRÁFICA

Tots los que coneixen la terra Rossellonesa, tots los que saben ahont es Millás, ahont es Vinçá y ahont se troba la simpática Illa, no poden menys de recordarse també de la població de Thuir, situada á tres lleguas al Nort de Ceret y á cosa de duas lleguas al Sud-Oest de Perpinyá. Es á Thuir, á casa de Guillem Agel, Estamper y Llibreter, ahont fou impresa la traducció de la «Esther» de Racine de que volem donar coneixement als lectors de «la Renaixensa».

Es sapigut que Racine despres d' haberse exercitat en los temas de la tragedia grega component la «Phedra», la «Iphigenia», la «Andrómaca» etc., volgué á instancias de Madama de Maintenon, aplicar son talent á la composició de tragedias sobre temas de la literatura hebráica. A las horas fou quant sortiren de sa ploma la «Esther» y la «Atalia», essent la segona d' aqueixas tragedias la que tal vegada ha donat mes fama á Racine com escriptor dra-

mátich. La «Esther» no ha estat may tant celebrada, pero no deixa de tenir mérit, sobretot en los coros.

La «Esther» fou representada en 1689 y fou rebuda ab aplauso. La nostra edició catalana de Thuir no porta data, y essent mort Racine en 1699 pot conjecturarse que ja era entrat lo sigle XVIII cuan la seva reputació literaria cridá la atenció del poeta Rossellonés que trasladá la versificació francesa en lo llenguatge del mitx-dia. Lo nostre eccelent amich D. Joseph María Martí, de Puigcerdá, á qui debem lo coneixement de la traducció d' «Esther», no ha pogut proporcionarnos mes noticias ni sobre la data ni sobre l' autor. Si algun catalanista erudit pot donar alguna referencia sobre aquest punt farà un servey indiscutible á la historia de nostra literatura.

En la portada de la nostra edició s' espressa lo titol en esta forma: Esther.—Tragedia Santa,—Composta per Joan Racine,—Poeta francés.—Traduhida en versos catalans,—En tres actes. Las *esses* de la impressió son las actuals: los plurals femenins terminan en *es* y en *as* indistintament.

Un passatge de la escena primera donará idea de l' estil y del moviment métrich:

Diu Esther:

Pot ser t' aurán contat com fonch precipitada
 Vasthi del rang supremo, ahont jo so pujada;
 Quant lo Rey contra d' ella abrassat de despit
 L' allunyá de son Trono aixis com de son llit.
 Empero non' pogué tant prest borrar l' imatge:
 Vasthi regná llarg temps en son offés coratge.
 Dins sos vastos Estats fonch donchs precis cercar
 Algun objecte nou qui la fes olvidar.
 En l' India, en l' Hellespont sos esclaus penetráren,
 Les Filles de l' Egipte en Susa s' presentáren,
 Si bé les de l' Arabia y del incult desert
 Alenáren lo Ceptre á la Bellesa offert.
 Jo vivia en eix temps solitaria, ignorada,
 Pe l' savi Mardocheò ab cuydado educada:
 Ja sabs tot lo que dech á ses rares bondats:
 La mort tots mos parents m' avia derrobats,

Peró m' considerant, com germá del meu pare,
Ell sol me tingué lloc y de pare y de mare.
De la sort dels Jueus nit y die agitat
Volgué me retirar d' aquella obscuredat,
Sobre mes flaques mans fundá llur deslliuransa
Y me feu d' un Imperi acceptar l' esperansa.

Com se veu, 'l galicisme de la construcció es manifest, pero no es de molt tant marcat com ho es lo galicisme habitual de la conversa Rossellonesa en la nostre época. La forma *die* en lloch de *dia* l' hem trobada vivent dins de Barcelona fins á meytat d' aquest sigle. En conjunt lo llenguatge d' Esther sembla molt mes al catalá qu' ara s' parla entre nosaltres, que no pas á la llengua estranyament arcaica en que segons alguns debia fundamentarse lo renaixement de nostras lletres.

Indicarém en extracte la *Sena* última, en la que representan Elisa y lo *Chor*, á fi de que 's vegi la manera com lo poeta ha trasladat los fragments lírichs. Es de notar que 'ls noms de Thamar, de Sara y de Rachel son desconeguts en la edició francesa que tenim á la vista.

Totes cantan juntas:

Fá nostre Deu triumfar l' innocencia,
Cantém, lloem lo poder de son bras,
Y celebrém l' amable providencia
Qui n's a salvat del mes cruel traspás.

THAMAR:

Del alt dels cels sa bondat inefable
Del poble sant á los sospirs oit,
Y dins l' instant ab sa ma formidable
L' home orgullós á de sos raigs ferit.

Totes, repeteixan:

Fa nostre Deu triumfar l' innocencia etc.

SARA:

L' impio he vist adorat en la terra
Marxant per tot ab un front arrogant,

Fent á son gust y la pau y la guerra,
Sempre s' mostrant pompós y triumfant.

RACHEL:

A son voler dels pobles disposava,
Pitjava als peus son enemich somés,
Y dins l' instant que tot li prosperava
He jo passat, ja no existia mes.

Totes, repeteixan:

Fá nostre Deu triumfar l' innocencia etc.

.

THAMAR:

Alsat, Sion, ix ja de ta baixesa,
Deixa 'ls vestits de ta captivitat,
Repren enff ta primera grandesa
Pus lo teu Deu no tens mes irritat.

Rompéu lo jou Tribus desventurades
Del pays sant los camins son oberts,
Repassáu prest los monts y les collades
Reuniu vos del fons del univers.

.

SARA:

Jo veurè donchs eixes plages tant cares
Que may mos ulls poguèren contemplar,
En lo sepulcre hont reposan mos pares
Tindrè l' consol de mos plors derramar.

Rompèu lo jou Tribus desventurades etc.,

RACHEL:

Edificáu los portichs gloriosos
Del Temple hont Deu se plau ser adorat,
Posáu en us los marbres preciosos,
De l' or mes pur son Altar sia ornat.

Sacerdots sants ab himnes fervorosos
Humils cantáu del Senyor los llaors,
Y no cesséu dins ses festes famoses.
De realsar sos benefets, sos favors.

.

Barcelona, Agost 1879.

C. BARALLAT Y FALGUERA.

RECORTS D' UNA NIT

I

15 Mars 184...

MICH de ma vida: Per lo caràcter nou que veuràs que té aqueixa expansió del meu pit, que com una continuació de mon *diari de campanya* te trameto, me penso compendrás lo desitj que he sentit d' esser al costat teu pera recordar, tots dos á l' hora, aquellas impressions de recort inesborrable ab que en nostres primers estudis y viatjes, la naturalesa semblava aixecarse á nostres peus pera *sortirnos* en los llarchs somnis de la juvenesa, com un fantasma lluminós envolt ab los ropatjes de la primavera y de las arts, coronantse ab los llorers de las virtuts, y fent espurnejar pels aires flams de colors y armonías célicas, de tots los sentiments religiosos y entussiasmes bélichs.

Desde l' acabament de la guerra los assumptos del servey no m' habian fet sortir d' aquesta ciutat de Vich, ahont tu 'm deixares, per tornarten ab lo quartel general á Barcelona. Mes las fetas dels *trabucayres* alarman cada dia més aqueixa terra, y s' ha fet necessari pendre novas

y més enérgicas provideneias. Ahí al dematí se rebé en la comandancia un ofici del governador de Gerona que encara no l' hagué llegit lo coronel, sense ni sols dirme res me 'l posá á las mans, escrigué corrents algunas ordres secretas en un altre ofici que era per mi, y desseguida vaig posar lo peu al estrep, acompanyat tant sols d' un ordenansa de qui jo podia en tot y per tot fiarme.

Tantas vegadas com jo habia pamat la plana de Vich anant de columna, no m' habia fet may l' impressió d' avuy. Ves á saber per qué: pot ser te riurás de la impresionabilitat que me la feya veurer d' altre color y forma. Mes caygui com caygui, lo fet es; y com es, lo duch apuntat en la cartera.

Sortírem ab un trot llarch per un dels portals que donan al orient. Segurament que aquesta banda es la mes bonica y pintoresca de l' ampla, extensa y accidentada vall, que no mes te de *plana* una infinitat de plans enclosos en los innombrables y desiguals paissatjes que la componen.

Per sí sol se governava lo caball camí de las Guillerías, á mentres jo deixantme portar de l' imaginació y de la vista, mapava ab los ulls, com si descubris las perspectivas d' un continent desconegut, los confins d' aqueix horizont brodats de montanyas que tallan una gran circumferencia uniforme per la distancia desd' ahont la vista las ovira y desigual per la forma diferent de cada una de las singleras que sembla que la tancan. Guarnicionada per una multitud de rengleras d' oms y de pollancre que dibuixan los torrents que la fertilisan; descubrint á cada punt nous quadros de paissos; y acompanyantla en cada sot, en cada puig y en cada falda de llunyana altura blancas pagesías, travessarla es un passeig que no cansa, y contemplarla, es donar á cada quart una novetat als ulls, desféntseli al viatjer com mes camina la primera impressió que causa, de la monotonía de las grans planuras. Y la ciutat en mitj assentada, á l' ombra de las blancas bromas que fonedissas y renovadas, á cada instant li passen

per sobre com vols esbarriats d' aucells passatjers, y li fan de parasol acostantse unas ab altres quant tira la fresca marinada, te alguna cosa de gran y de fantástica, ab llurs turons que pel mitxdía la defensen, com tres revingudas y altas ciutadelas: la cordillera que li tanca 'l cel de ponent, la te aprop com una muralia inespugnable: las neus dels Pirineus ixen á véurerla quan á l' hivern podrian temer que la boyra se la xucla; y las frescals arbredas de las serras que pel llevant la vetllan, li envian pel bon temps, regalantla com á una primcesa, sas flors y perfums, sas aigas frescas y menjívola fruyta.

Avans de dos horas ja no varem tenir á l' envista la ciutat ni la plana. Devallavam una carena que 'ns tapava lo ponent d' ahont veniam, y devant nostre s' estenia una vall tendra, verda y arrasserada, ahont nos esperava pera cumplir una part de mos missatjes lo poble de Sau. En veritat que la perspectiva era nova, y las llums de la tarde potser la feyan mes agradable; porque 'ls raigs del sol qu' encara banyavan las alturas y las planas llunyas, li donavan á la petita vall de Sau un' ombra que no la enfosquia, sino que feya sobreixir los colors vius del paisatge.

A cada banda de la vall s' aixecan drets é inaccessibles á la petja humana singles altíssims de vermellenca roca que un dia sens dubte serian una sola ala de montanya, á fins que una forsa poderosa sotraquejantla lo dia d' algun espantós temperi en los elements de sota terra, hi deixá per recort eixa monstruosa esberla pera que hi floris en lo fons com en una tassa de parets ciclópeas la floresta dels verts camps y 'l poble de casetas blancas, que hi dorm al arrull de las ayguas del Ter espumós, aumentadas ab las fonts que bessan los espadats singles. Mes enllá de aquesta vall per tots costats s' estenen las montanyas y 'ls boscos solitaris de las Guillerías.

Després d' una curta sentada que tinguerem ab lo batlle de Sau sortirem del poble per continuar mon itinerari, deixant aquella autoritat pasmada de que 'ns volguessem

intrincat per aquells boscos hont ell hi veyá sota de cada verdissa la cara ferrenya un trabucayre. Jo creya saber mes que ell en á quin penyal tenian son niu los esparvers, y assegurantli que no se 'ns menjarian, nos endinsarem per un bosch cap á ma dreta, contant avans d' un hora sortir al poble de Vilanova.

Jo no sé si tu has estat en aqueixa terra. Crech que las Guillerías avuy son aiximateix que al temps de 'n Guinart y d' en Serrallonga. Pel camí que 'ns convenia seguir ab prou feynas los caballs se n' eixian, y si no haguessem descabalgat aviat, nos n'anavam rostos avall, que may mes se parla de nosaltres. Pujadas y baixadas que may treuhen á res que sembli conegut del home: singles qu' espanta d' alsarhi solsament lo cap, y avenchs que no ensenyan sa fondaria entortolligantse las cabelleras dels arbres per amagar á dessota los caus del llop, ó la cova dels lladres.

No 'ns era ja possible avansar un pas sense trencar camí ab los sabres, llevant á cada costat las altas romagueras que 'ns esgarbissavan, quan al meu ordenansa, entre paréntesis fill d' aquesta terra mateixa, y que 'ns feya de guia, li va semblar que habiam perdut la dressera, y que no sabia cap ahont caminavam. Lo sol ja anava al cayent, y 'ns feyan un xich de basarda uns flotons de núvols que creuhavan l' espay atrets per un fort vent que ja feya cruxir lo brancatje dels arbres, y que are avans d' are podian abrigarnos ab una pluja de calamars. Y tal fet, tal dit, comensa l' ayre á giravoltar fent bofaruts y aixecar de terra bromas de pols, de fullas y brossa que 'ns clogueren la vista, y ben promte un espetech de pedras rebotint per las rocas dels alts singles, nos feu aixuplugar á dessota d' un alsinar, ahont no hi queya la pedra, com no crech que hi hagués may caygut un raig de sol.

Al cap de pochos minuts d' estantshi sortiren á vint y cinch passas de nosaltres baixant cap á un altre bosch de dessota nostre, dos homes que abrigats ab mantas y vistos derrera 'l prisma de la polsaguera y de l' aigua que

queya, semblavan duas sombras evocadas pel temporal. Y com empenguts pel vent, y devallant á salt de ca, se 'ns perderen de la vista com una imatge fatua que la desfá la llum. Per sobre de la manta poguerem ovirar com hi duyan l' arma cobarda y lletja, curta y de feresta boca, que dona nom á aquestas quatre malas ánimas que tenen lo país esporuguit. Y sento que 'l meu ordenansa posa á mes corre la carrabina al punt de dalt, y ab prou feynas vaig tenir temps ab una arpada de tréurerli la ma del ganxet perque no disparés; puig una imprudencia podia comprometre tot lo nostre plan.

En aixó 'ns cridá la atenció per l' altre costat del bosch un soroll de esquellas que venia cap ab nosaltres, y casi al mateix instant galopavan devant nostre sense veurens ni mirarnos dos bous feixuchs seguits d' un pastoret que 'ls atiava á n' avall ab cops de pedras y crits.

—Aquet bordegás jo 'l conech: digué 'l meu company; aixís qu' hagué passat. No pot anar molt lluny á tancar. Y com semblava que 'l temps volia amaynar una mica, ens sortirem del amagatall, y agafarem pel camí que feyan aquells bous.

—Ja sé ahont som: á derrera d' aqueix quintá hi ha una casa que s' hi están uns meus parents. Miri d' aqui estant ja 's veu.—Donchs allá hem d' anar. Y deixarem que 'ls bous y las esquellas saltessen per allá hont volguessen; y travessant una entortulligada boixeda 'ns trovarem al cap de cinch minuts al devant d' aquella casa ó cabanya ó 'l que fos, puig al primer cop de vista podia dubtarse de si nosaltres dos y 'ls caballs hi cabriam.

—Ola Nuria...! esclamá en Tomás badant un pam de boca. Y la persona aludida no feu cap moviment ni mogué 'ls llavis per contestar á n' en Tomás ó sia al ordenansa.

—Potser si que dorms, contestá aquet.

—Calla: vaig dir jo alashoras, posantli la ma á la boca desitjós d' aprofitar aqueix estat inconscient de la que 'n Tomás habia cridat ab lo nom de Nuria, pera respirar ab

llibertat l'aire d'una impressió estranya y subjugadora que vaig sentir en mon esprit al veurerla de cop en la fosca entrada; com sorpren y encanta 'ls ulls un daurat raig de sol qu'ixi de sopte, d'entre mitg de un aplech de térvolas y negrencas bromas.

II

Com en los temps heróichs de la Grecia gentil, una donzella d'Arcadia batentli de cansament lo pit y enrojidas las galtas ab lo calor de las sardanas del sacrifici, deixant en lo capvespre 'l temple 's recostava per reposar desota d'algun llorer sagrat, coronada encara de brots d'alsina y encara murmolant ritmes d'Homero: aixis en lo brancal de la porta de sa cabanya, caigudas las mans sobre la falda, recolsadas en un piló d'aromáticas y verdas herbas, que aquella tarde hauria anat al bosch á cercarlas; com desmayada sa testa sobre sa espatlla caiguda, voleyantli 'l mocador per sobre una multitud de rulls de negre cabell, y sombrejada entre 'ls penjays de pampols d'una parra que vestia tot lo portal; mes que una minyona bosquerola, aquella interessant criatura semblava allí transportada per lo vol fantástich de la pcnsa d'un pintor idilich, pera donar un to fortament poétich, á n'aquella posta de sol estranya, ahont los ultims raigs del dia, jugavan ab lo vent y ab las fullas dels arbres fent un concert alegre, donant la redera llum, baixada d'entre las esparravilladas bromas del temporal al rostre febrós endormit y blanch d'aquella Nuria qu'embadalits contemplavam en Tomás y jo.

—Qui la coneixeria! deya tot baix en Tomás que no tenia prou ulls pera mirarla: quina dona s'es feta ab dos anys! Malviatje si quan jo la vaig deixar aixecava mes qu'aquet sabre.

L'astre del dia, segurament menos sensible que 'n Tomás y que jo, no 'n feu altre estat de deixarla y escorrers á derrerà d'unas llunyanas serras: l'aire fresch de la

pluja anava orejantla esbarriantli 'l cabell y 'l vestit: lo cortinatje de pampols li degotava á sobre d' en tant en tant un ruixat de perlas; y ella inmóvil; y nosaltres ben bruts de fanch també drets y quiets á devant d' ella com uns sants Miquels que vetllesem lo seu somni..... vaya un paper com entre tots representavam!

—Aquesta noya no dorm d' una manera natural, jo vaig dir entre mí desseguida. Alguna altre cosa mes que la son la te abatuda. Las pulsacions de son sí, lo respirar fatigós, y 'l color de sa cara y llavis encesos me feren sospitar que passava ab ella alguna cosa extraordinaria que despertava fortament la meva curiositat.

Aquella situació no podia durar, y no obstant cap s' atrevia á interrompre aquella magestuosa soletat y silenci. A l' últim un dels nostres caballs que comensavan á gratar á terra ab frissansa, ab un cop de peu ensopegá una pedra, que va rebotir fins á las llosas de la entrada. Y ella 's despertá sobresaltada, y ab uns ulls com dos carbuncles de llum ens mirá espantada, y fugí cap á dins, reventa com tudó blanch que pastorant las flors d' un prat arrenca la volada quant creu aprop d' ell sentir un desconegut soroll.

—Pare! Pare! va cridar.

—Janich! oh Janich! contestá en Tomás deixant estar las riendas del caball, y ficantse també á dins com que fos á casa seva. Y jo instinctivament vaig seguir á mon assistent, com que l' assistent allavors fos jo.

—Deu lo guardi de mal, senyor. Aqueixa afectuosíssima salutació la pronunciava un vellet que ja no podia dur la feixuga càrrega dels seus anys, que sortia de dins de la cabanya caminant ab una crossa á l' una má, y ab l' altre má repenjantse del bras dret de la Nuria. Aquesta ab la vista á terra, y habéntseli cambiat en blanch de lliri las encesas rosas qu' animavan un moment avans son rostre; y 'l jay esforsantse per aixecar lo cap y avensar lo cos, y dibuixántseli en la arrugada y menuda cara l' admiració y goig de veure á casa seva á n' en Tomás.

—Al diastre en Tomaset, deya; y are qui t' habia de fer per aquí! basta que 'm deixas de pedra. Y be, noya, 'l senyor que s' assenti, aguaytantme á mi. Y tu noy, be deureu fer nit aquí: á n' al llit hi podrà dormir lo senyor, y d' una manera ó altre t' agomboyarém á n' á tú. Noya, feslos pendrer alguna cosa: del nostre pobret recapte, senyor. La noya sense aixecar la mirada, entrá á cumplir aqueixa ordre, y 'l hospitalari vell y jo nos asseguerem en un banch ultra-rustich, d' esquena á una petita taula ennegrida pel temps, posada en lo lloch mes arrasserat d' aquella pobre estancia. En Tomás aconduhí als caballs encara no sé ahont, y la misteriosa patrona torná á sortir desseguida á servirnos una saborosa brena de fruytas y pa y ví.

—¿No deu pas haber tornat aquell tabalot, Nuria? pregunta de promte 'l vell á sa jove companya, ab un accent de pena, que avivá mes lo misteri que no m' explicava d' aquella amable y senzilla gent.

—No l' avi; no pas, gracias á Deu: la noya respongué, suspirant.

—Deu li dongui bon camí, lluny d' aquesta pobre casa.

—Veus? eixint d'un neguit, nostre Senyor nos dona una alegría. Tu Tomaset, no semblas en Tomaset. ¡Oydá; y sabre y tot!

—Tinch por que tornaré, l' avi.

—No... no tornaré! Nuria... pobreta... no, no: porque si arribés altre cop á atansarse, lo teu avi... pobret, es vell, y ni per xó... creume, no tornaré pas!

Y semblava respirar un esperit de vint y cinch anys, y que no era tant vell, ab la forsa d' un sentiment, que feya mirarlo ab respecte, y endevinar qu' una tempestat violenta torvava l' alegría de l' avi y de la donzella.

—Quí, Nuria? Janich, que passa? feu en Tomás aixecantse resolut ab aire de protector. Janich digueumho; l' amo y jo vos defensarem.

—Avuy ray, no tindré pas por senthi vostés, va dir la noya permetentse per primera vegada mirarme á n' á mi.

—Por de ningú? vaig respondre mogut per un interés intens que sentia envers aquella desvalguda criatura, que vaig creure, desseguida que era víctima de la persecució d' algun home infame: y 'm vingueren á la memoria aquells dos trabucayres que no lluny d' aquells llocs habiam vist á la tarde mateixa. Bon home; la justicia may se cansa; y nosaltres som aquí cabalment per escurar de gent dolenta los cataus d' aqueixas montanyas.

—Jo li diré, va fer á llavors l' ávi passantse una ma pels ulls arrasats de llágrimas. Y mentres la afligida neta anava de l' una banda á l' altre arreglant lo que sabia pera millor aconduhirnos á nosaltres, ab una gracia en tots sos moviments admirable en sos anys y en sa pobresa, mostrant en son humil vestit y en las demás cosas de sa petita casa una netedat gran, ab que feya lluhir tot lo parament y tota la roba, mes que en mellors casas una mestressa menys endressada: me contá ab tot lo sentiment lo que passava, y que en altres menys patétichs termes era aixís.

III

Fa quatre anys que jo vaig quedar sense fills y aquesta pobre sense pares. Viviam de fer carbó en aquets boscos, y 'l *noy*, Deu l' hagi perdonat, se podia posar al devant de mes de quatre en materias d' entendre á tallar los arbres sense malmetrer una plantada, y donar foch ab los deguts graus á una carbonera. Veurel treballar donava gust. Per massa; que Deu me valga si no va esser un afadich que se li va posar al cor, l' esca de la seva mort. La *jova* ja faltava d' ensá que aquesta va venir al mon. Ab aixó ajudant Deu, y las bonas personas, lo pobre vell y la noyeta que tenia dotze anys, varem anar vivint en la nostre cabanya apariant lo menjar á las collas de carboners que trevallen en aquets vols, y que encara tots se recordan del meu noy. Senyor, ¿com ho haviam de fer? Encara Deu n' hi do. Y hem passat quatre anys, de

dias jo conreuhantme un bocí d' hort qu' es la nostre delicia; y la noya guanyava algun quarto filant; ó 'm fa companyia cuant fa bon temps, cuydantse de las flors que te plantadas en una raya del hort. A las vetlladas l' he anada ensinistrant d' alló qu' un hom sab, la doctrina y quatre mots de lletra. Y pobrets y alegrets nos viviam; y jo pensava,—qu' al menos nostre Senyor no se t' emporti fins que á la noya ja no li fassi falta l' avi.....—y veliaqui senyor, que ara cap á mas vellesas hem de deixar aqueix amagat niu, y ras ó no, hem d' anárnosen á un altre terra..... que ni per caminarhi no 'm veig ab cor. Sort que la noya..... pero un llop carnicer qu' ha vist á la xayeta tendre, la vol robar á n' al vell pastor.

Vosté ja ho sab, qu' aqueixos plagas que sembla qu' han sortit de l' infern, acaban de fer fugir á tothom d' aqueixas encontradas. Tant solzament de sentirne á parlar la noya, pobreta, tota tremolava. A n' á mi no 'm feyan pas pila de goig: sino que pensava, com som tan pobrets, no 'ns podrán pas robar res. Y nostre Senyor m' ha castigat aquesta presunció; y ja veurá si tinch rahó de esclamar-me.

Un bordegás que be podria ser al cel ab María Santísima, que sempre habia tirat pel mal cap, que á la presó de Vich hi ha estat no sé quantas vegadas, y qu' ara era á presiri eixint d' haber mort los seus pares á neguits, y d' haberse jugat fins las estacas de casa seva.....

—Ja sé qui es, Janich, no parleu mes: voleu dir l' Esguerrat; l' hereu de can Bonany. ¡Quin gatamoixa! ¿Y donchs, y donchs?

—Sí Tomás, si, l' Esguerrat; que va fugir de presiri, y corra are ab lo trabuch á coll; y.....

—¿Y qué? vaig esclamar jo, pressentintho tot, y sentintme encendre de ira 'l cor.

—Qué?... que per hont passa ell mata l' herba: que 'l seu alé enmatzina; que las flors se clouhen en veyentlo, porque no las trepitji; que te la mirada de l' óliva; que corre com una serp verinosa, y qu' allá ahont s' atura hi

ha caigut lo llamp. Sab que fan los esparvers? N' ha vist may cap com giravoltant en l' ayre sense moure l' ala, á la manyaga vigila, aguayta, espera, y sobtadament se rebat á sobra un colom infelís que descuydat volava en torn del terrat d' una masía, y qu' á la primera arpada l' esberla y volean perdudas ab lo vent no mes las plomas blancas que la fera dels ayres li n' ha arrancadas? Donchs aixís mateix, aqueix home jove de cara envehida per la febra maligna de tots los vicis, de llambregada infernal y boca blasfema, escuma de la terra, que dorm sense casa en la coba del sanglar, un dia la ignocenta Nuria va trovarlo, y diu que duya lo trabuch fumant y lo punyal sagnós, y va dirli paraulas qu' espantan: y ella fugint, y ell empaytantla, jo 'm vaig escaure de veurerla venir, y corro á ajudarla, y 'm poso entre mitg per protejirla; y ell ab una empenta 'm tirá á terra y amenassantnos á tots dos ab un udol de rabia va passar de llarch, deixantnos un espant y sobresalt que la te aturdida, y que la va fer estar malalta. No ho veu, quina cara ha posat mes trista? ¡Ella que semblava un pom de flors!

—Y per vida, que encara ho sembla: va dir en Tomás, que verament se la menjava ab la vista, á cada moment mes alelat. No tingueu por, Janich; aixó no mes es lo susto. Ja 's tornarà á aixeribir. Jo 'l trovés per un camí á n' aquell animal, que no tindria pas trevall de darli cap mes espant. Y es mes cobart qu' una guilla no vos afigureu.

—¡Com si ho es! afegí l' avi: qu' ha sigut may de valents insultar als debils? Com ell veu qu' un home ja es acabat.....

—Y be, si vos sou acabat, jo encara no so comensat; y jo sol li posaré las peras á cuarto. ¡Com s' enten! Are veyas que li heu fet vosaltres á n' aquet ximple? que li ha fet la Nuria..... Y ab una mirada dolça y una mitja rialla mes dolça encara, li va pagar la Nuria tan ardorosas ofertas. Si 'l meu amo 'm dona llicencia jo 'l cassaré y 'l mataré ni mes ni menos qu' á un conill.

—No li farà falta 'l seu merescut; jo vaig respondre, y mirantme altre cop al vell.—Aneu dient aneu dient.

Y 'l vell ab la expressió tremolosa de la pena que sentia per l' amor á la seva neta; recatantli visiblement no poderla escudar ab la seva propia forsa, surtintli 'ls petits ulls de las inflamadas órbitas, y bellugántseli entorn de la simpática fesomía la corona de sos cabells de neu, inspirant una barreja de compassió y de respecte, continuá.

—Be vingas mal, si vens sol. Veli aquí senyor, que aquets mateixos dias, no sé com m' he arreplegat un dolor et á las camas que 'm fa anar de mala manera, y fins una la tinch ensetada. Be, aixó no seria res si á Deu plau, porque la noya ja 'm fa cada dia aiga de broyda que sembla que 'm destapa los esperits, y 'm poso á n' al mal de la cama, fullas de sanch-cuyt y faba-grassa que me la refresca d' alló mes. Pero ell no puch caminar: ell quan vull fer una forsa, desseguida sembla que tinch de dar l' esperit á Deu; y aixís aquesta criatura 'm queda desamparada, cabalment quan mes socós li manca.

Avuy mateix, aqueix habent dinat, habia sortit la noya pera anar al bosch á cercar aqueix feix d' hervas, qu' un herbolari de Vich nos te dias ha encomanat. Quan ha set tornada, que jo deya—Gracias á Deu qu' ets aquí, que se n' anirá á fer un xafech desseguida,—se 'ns presentan dos homes á la porta que 'l veurels feya fredat. L' un era l' Esguerrat, y l' altre trabucayre, que deu ser un si fá no fá com ell. Sense dirnos Deu te quart bestia, s' assentan, posan á terra lo trabuch y la manta, y cridan á la noya—Nuria; nos has de portar veurer.—Si jo hagués pogut valerme de mí mateix, ab un cop de estaca los treya á fora, ni que fossen trabucayres. La noya 'ls va portar beguda, aturdida com una fulla de trémol, y més blanca que la paret. S' aixecan per anarse 'n: y l' Esguerrat fent lo sonso se quedá enderrera, y tot plegat se gira, y aguaytant de fit á fit á n' aquesta, li va dir ab una veu fosca agafantli y casi be deslludrigantli un bras.—Reyna superbirosa; ni vols aixecar los ulls pera mirarme?

Ella que sempre ha anat més lleugera que cap esquírol, se li esmunyí de la seva grapa, y fugí cap á dins;

Deu me valga, que si jo hagués estat l' home d' avans, de tots dos no 'n tenia per un beurer. Pero ell no hi ha remey: tinguí de contenirme, y mentres ell se n' anava renegant y amenassantnos, la noya allá dins plorava com una Magdalena, y jo trist de mí, m' hagué de accontentar també plorant.

Després quan hagué passat aquesta pluja no pas gayre avans d' arribar vostés, ab la pena á dins del cor y ella no gosantme dir tota la pena y l' espant que se la menjava, ha sortit fins aquí derrera no més, que hi ha l' hort, á cullir quatre cols pel vespre, senyor, y 'l torna veurer á n' éll, tot sol que voltava per aquí com una guilla, aguaytant la casa, y caminant de puntetas; potser no volent que 'l sentissem. La noya aixís que l' ha vist, ha quedat glassada, las verduras que duya al devantal li han caygut: y ell s' ha adonat que 'l veyá. A llavors ha deixat anar una rialla de murri, que hasta jo l' he sentida, y s' arrenca á correr feixas avall. Ah, y eixint de la rialla la noya ha sentit que li deya. ¡Ay Nuria, cuant jo torni! Y es clar; pobreta, ha corregut aquí més groga que la terra; y casi ha caygut en basca: y s' ha quedat assentada á n' aqueixas hervas, qu' ab lo vent que feya no sé com no s' ha malmés.

—Donchs vet aquí perque encara l' hem trovada d' aquella manera. Aquell dormir no era pas natural: ja pensava jo...

—No dormía pas; va respondre la Nuria: sino que veyá una pila de cosas en l' ayre, y sempre semblava qu' á derrera del vent hi havia una cara lletja com la del Esquerrat, que 'm feya por; y encara que 'm volgués aixecar me semblava que no podía: fins que quan se m' ha anat aquella lley de cosa, he quedat tota parada de veurels á vostés.

—Ve, ara, no pensis res, ni tingas cap mena de neguit: perquè ja ho enrahonarém ab aqueix bon senyor, que 'ns donará un cami.

IV

Y are afigurat, si' encara no 't cansa la meva narració, que 'ns trovem en vers mitja nit. No 't puch dir afigurat qu' era fosch, perque en la cambra ahont vetllava, y no dormía, segur qu' aquella nit m' havia de venir alguna ocasió de pendrer l' empleyo al manxech caballer adressador de torts, pus creya més encantada aquella cabanya molt més que cap d' aquells famosos hostals que tant li varen dar que discorre durant sas companyadas, la solitaria reyna de las nits serenas hi entrava ab tota llibertat per entre mitj de cent escletxas, que hi havia en la teulada feta de branca d' alsina y feixets d' arbós. Jo deixava revenir á mos membres sobre un catre ab llensols de lli, nets com ells sols, encara que d' un color molt roig, y rústechs á la pell; més la imaginació no dormía pensant com duría á port segur aquells dos cors purs y senzills que fins llavors havían viscut com dos aucellets en un niu de farigolas, y que are 's sentían la vida enmatzinada per la baba maligne de l' escursó.

Aquella cambra era sens dupte la de la Nuria. No pots concebirne altre de més pobra; y no obstant respirava aquella olor balsámica de la virtut y de la ingnocencia que la feya atractiva, donant compte exacte de la manera d' esser d' aquella jove mestressa. Al costat del meu catre s' hi estirava en Tomas á sobre d' una caixa de fusta, guarnida de llit ab una flassada en doble, y llansols iguals als del meu catre. Al costat de la caixa una petita taula de fusta blanca era lo moble únich de la cambra. Mes era cuberta ab un tros d' indiana groga ab grans mostras vermellas; y á sobre hi havia dos gerros de terrissa ab grans rams de flors, al devant d' un cuadro de pam y mitj que tenía una estampa de la Mare de Deu de Nuria. Clavats á la porta ab ostias s' hi veyan dos goigs que eran de S. Segimon, y de Puiglagulla, y que arrodonían tota la decoració de aquella cambra rústica, guardadora

tal volta dels pensaments y somnis de l' àngel, qu' havia d' esser la flor més hermosa d' aquells solitaris boscos.

Per tot deu esser igual la nit: no obstant, quan lo vent barallantse ab aquellas espessors de castanyers y pins feya aquella música suau de las soletats, y quan l' udol del llop afogava 'ls xiulets dels aucells de nit, jo instintivament aixecava 'l cap y allargava 'l bras cap á la carrabina, que bona y carregada ja la tenia apunt en lo recó de l' espona.

Més seria perquè de mitja nit, cuant vaig creure sentir molt aprop de la casa com trepitj de gent. Com no hi havia cap finestra no 'm vaig poder assegurar. Assentat y mitj vestit ab una esgarrapada, y tot orelles, al cap de poch minuts no vaig tenir ja cap dupte de que á poch passos á derrera meu hi tenia gent armada.

—Tomás, vaig dir ab veu baixa, y tocantlo dels peus. ¿Dorms?

—No senyor! qué mana? respongué ben despert, cosa ab éll un xich estranya, puig es un tocasons pitjor que 'l guix.

—¿Ab á que pensas? no cridis y escolta á fora.

—Pensava ab la Nuria, porque no tenia son. ¿Qué escolti? ja escolto: ja sento: ¿Quí son? Y saltá á terra sense jo dirli, es un bon soldat vell, y ja 'l tinch vestit y armat, y com aguaytant per hont embestilse.

—Quietut: no 't moguis que no t' ho diga.

Al costat de la paret que toca al meu catre vaig sentir una mica de soroll. Ja donchs estava tothom á sobre las armas.

Assentat cada hu á n' al seu llit semblava que esperavam la senyal del combat. No sabíam pas cuanta forsa duya l' exercit sitiador, ni per hont seríam atacats. Aviat no obstant ho sapiguerem. L' enemich nos va caure del cel. La mina per entrar al castell se comensá pel sostre.

Ab menys temps del que gastaré á dirho, sentim qu' algú caminava sobre la fullaraca que 'ns cubria. Sentim qu' esgrotoyen en algun punt, la lluna nos envia tot ple-

gat un gros vano de llum blanca, y l' infern deixá caure als peus nostres un vulto gros... que d' ajegut á terra no 's va aixecar may més. Aixís que posá 'ls peus en ferm en Tomás s' hi agarbona com un foll, y estrenyentli 'l coll ab las mans, no més va espeternegar dos segons. No va poder fer un crit ni dir una paraula.

—Ahont ets? Borni, Borni, te: deya mentres tant una veu desde la bretxa del sostre, y com lo Borni ja no estava per ell y no li prenía un trabuch que ja penjava al mitj del cuarto, s' ajupí y tragué 'l cap... y una bala de la meva carrabina feu aquell cap una mica en llá, y may més aguaytá per cap forat. La detonació feu cuydar enfonsar la cabanya: vaig sentir un crit en la cambra del costat, y 'l pobre avi mitj nu ab la cara descomposta, ab los cabells adressats de terror, y ab un llum que li tremolava á la má com un péndol, aparegué á la porta.

—Corrin, corrin: qué m' han pres la Nuria!

—¡Ira de Deu! que dieu Janich? esclama 'n Tomás ben fora de sí. Y donant al pobre vell un empenta sense adonarse 'n, per passar, se llensa fora de la cambra ab la terserola á la má.

Per una estratègia igual á la de la nostra cambra la desgraciada donzella se vejé emportada fora de la cambra seva y de la cabanya, avans com aquell qui diu, de despertar-se.

Més no havia passat un minut, que se sentí un tiro á defora. Com no vaig sentir ningú més á sobre aquella banda de teulada, corro també cap á fora, y avans de saber quina direcció empendre, va creuhar pel meu devant una fantasma blanca, y coneguí la veu de la Nuria cridant.

—L' avi, l' avi, correm qu' en Tomás es mort!

—Ja vaig creurer sentir gemechs, y 'm tiro allá d' hont venían.

—Aquí, mon amo: soch aquí ferit y mort. Gracias á Deu qu'he salvat á la Nuria! Gracias á Deu que ell ja es á l' infern! M' hi acosto per reconeixer la seva ferida, y ans

de trovarlo á n' ell, ensopego ab un cos inmovil..... que era l' Esguerrat.

Miro la ferida del pobre del meu ordenansa qu' anava perdent la veu, y veyent que espantosament li sagnava probo de envenarli com vaig saber ab lo meu mocador, y corro á demanar ausili. Y trovo que ja corria cap ab nosaltres, acabada de vestir, y portant á l' una ma un llum y una ampolla de malvasía, y á l' altre venas y pedassos á la pobre Nuria, desfeta, que semblava verament una sombra d' ella.

—¿Hi será á temps res? va preguntarme.

—Deu ho sap! li vaig respondre.

Y sens dir una paraula, varem fer la primera cura á n' en Tomás que de tant en tant, com en desvari, no mes deya. ¡Ja l' he salvada! ¡ja l' he salvada! Y ella silenciosa, y ab tot lo bon cor d' una *germana de la caritat* m' ajudá en totas las operacions, sense altra demostració del seu dolor que las llágrimas que li queyan cara avall.

Cuant lo sol entrá en aquella cambra, ahont dormiam, il-luminá la fesomia pálida d' en Tomás, febrós y abatut, en lo llit que jo acabava de deixar.

Un cadavre jeya als peus d' aquell llit, y un altre treya per lo forat del sostre, un bras y una ma, enterchs com una fusta. A punta de dia, una colla de carboners arribaban á n' aquella trista casa.

V.

La ferida de 'n Tomás, un cop estroncada la sanch, me semblá que no posava en perill la seva vida. Entre aquell refors de gent que havia arribat s' hi trovaren metjes de secá, infermés, y medicinas, y sobre tot gent de bona voluntat, que s' ampararen del malalt del llit, y dels malalts que l' assistian. Encare no m' esplico com la débil Nuria tenia valiment pera tenirse dreta, al costat de 'n Tomás, endevinant tots los cuydados que li requerian, pera donárlosi ab una tendre somrialla, que en ella era virtut, per ell cordial, y pera mi extraordinaria admiració.

Dos homens marxaren desseguida cap á Sant Hilari de hont en Tomás era fill, á avisar als de casa seva que vinguessen y á uns que havian de anar á Vich á dur faixina ab los matxos, los vaig fer portadors de una breu relació, que dirigia al Governador de la ciutat.

Prometent á n' en Tomás que tornaria á veure'l demá 'l mes llarch, vaix deixar-lo ab greu neguit pera acabar de cumplir mos secrets encárrechs.

Plorá cuant li estrenyí la ma, y sa carinyosa guardiana plorá també, y ficsantme sos grans ulls negres, no pogué articular cap paraula. Mes foren los trevalls pera deixar al pobre Janich, que sumicant, cridant, abrassantme y fentme petons á las mans, no se sabia avenir de que jo me n' anés. Y jo tampoch puch dirte ab quin carreig de sentiments deixava aquella gent ab qui semblava que m' unian llassos de antiga amistat, després d' haber passat una nit solament á sota de son pobre alberch; mes una nit siciliana qu' havia de deixar recorts per sempre en aquella banda de las Guillerias.

Se 'm oferí per guia y company, un carboner jove que habentse rentat la cara, aparegué roig y fresch y guapo, decidit y xarrayre, que sabé manejar be 'l caball del pobre Tomás, en la jornada qu' emprenguerem, altre cop pel mitx dels pins, dels castanyers y 'ls roures.

VI.

Juliol, 184...

He rebut de mon antich assistent, una carta que m' ha omplert de satisfacció. Diu aixís:

Sr. D.....

Desde que vaig rebre la seva última m' he millorat tant, que la ferida no 'm raja: tinch molta gana, gracias á Deu, y cobro de nou las forsas, que 'm sembla que molt aviat tornaré á esser com avans.

Estich tant be aquí, que no mes anyoro la companyia

de vosté: y la Nuria diu que li digui que d' assí uns cuants dias vindrém á Vich á veure'l. Aquí tot lo paisanatje l' alaba fins á las estrellas, y á mi m' agrada de sentirho perquè haventli estat assistent, jo sé mes que tothom que tenen rahó. Pero ells volen dir perque desde que varen penjar á n' en Felip á la plassa de Vich, la mena dels trabucayres s' es perduda y s' pot anar per tot arreu sense por de res.

Li volia contar com ahir que era diumenge ja vaig probar de fer un passeix llarch, que 'm va probar molt. Anarem tots á una font que hi ha mitja hora lluny. Eram la meva mare, la Nuria, lo Janich que torna aná un xiquet fort, y un servidor. La font are s' escau que neix á sota d' una perxada, y á tota hora del dia s' hi está resguardat dels raigs del sol. Y com que per anarhi 's passa per una avellaneda molt ramada que tampoch no deixa penetrar la calor, hi varem empleyar tota la tarde. A vosté que li agrada la campinya, li hauria molt plagut ser ab nosaltres. Allá n' hauria sentit de rossinyols; y n' hauria vist de margenadas verdas plenas de tots los colors de las flors que s' hi fan, com no n' he vistas en lloch mes tantas. La Nuria qu' ara ja no dorm ni plora com aquells estranys dias, no s' entenia de feyna á cullirne y á fer rams que se 'ls posava als cabells y se n' omplia la falda, y á mi me 'n omplia las botoneras del gech. ¡Que n' estava d' alegre! Son avi y la mare nos seguian á poch á poch, parlant de cosas mes sérias que nosaltres, pero ab la cara se 'ls coneixia que tenian lo cor ple d' un gran goig, l' un per la Nuria y l' altre per mi.

Un cop varem ser á la font, ella que duya una cistella plena de cosas, desseguida á prop de l' aigua las va treure y allá assentats á la herba en la perxada, semblava que no eram en lo mon. Aquellas rengleras de castanyers, tant alts y sense cap branca fins á la copa del cap de munt, semblan una colla de pilans que servan las voltas d' una ample iglesia feta de fullas y flors. Y 'ls penjays de lligaboscós entortolligantse per eixos pilans y

rambajantse ab l' ayre, diria que son per penjarhi las llantias y salomons. La llum del sol no mes hi deixa haber una sombra fresca, y no creixen á la terra esbarsers y romagueras, com en tot lo altre del bosch, y fins l' herba menuda devegadas per no tenir sol, s' hi mor.

Cuant haguerem acabat de brenar, comensarem á passeja'ns ab la Nuria per aquellas regaladas galerias, enrahonant sempre, y fentme contar cop de cosas de tot lo temps qu' he estat soldat, que may se cansa de sentirlas. Y jo solament pel gust de esplicarnhi donava tot aquell temps per ben empleyat.

Jo y ella hagueram pres que aquella tarda no hagués tingut entrada de fosch, porque se 'ns va escorre que ni ens ne varem adonar, y la Nuria va fer prometre al seu avi que l' altre festa hi tornariam.

Me descuidava de dirli que la mare y la Nuria y 'l seu avi m' encarregan molt principalment que li regracii lo gran favor qu' hem rebut de vosté d' haverme enviat la llicencia. Quant jo los la vaig llegir, d' alegria tots plo-ravan y jo que no se 'n faltava gayre, porque, es un dirli á vosté, sentia molta pena de tenir de tornarmen y deixar la companyia tan amable de tots, y particularment de la Nuria que li dich que de minyonas com ella al mon no n' hi ha. Ahir mateix tornant de la font de la perxada li vaig dir si n' estaria contenta de esser sempre mes meva; y en comptes de respondre se torná del color de las siveras, un ram que duya als dits li caygué á terra, y anava magolant las duas puntas del seu devantal. La resposta ray, be me la sabia prou: si fa temps que 'n Janich me te per fill, y la mare la pendrá com baixada del cel.

De aquí á dos mesos si á Deu plau, quan las cullidoras de castanyas, deixarán lo bosch de la casa dels meus pares, la Nuria que hi venia cada any, ja no ballará ab ellas las contradansas al voltant dels castanyers mes grossos qu' haurán donat al vent lo sech palló, abrigall de l' abundanta fruyta: y quant las altres l' endemá avans de sortir lo sol, se desfarán en collas per tornar á llurs ca-

banyas de las montanyas llunyas, nosaltres, ab la mare y 'l vellet avi de la Nuria, recaptarém en sach los pilons de vianda que 'ns donarán lo pa y l' alegria de l' hivern.

Y jo li dich desde are per allavoras, que si ab la seva companyia ve á honrar la nostra festa, será doble la joya de tots, y l' apreci que sempre li ha tingut y li tindrà son humil servidor

TOMÁS.

Vich 30 de Mars de 1879.

MARTÍ GENÍS AGUILAR.

LOS CLUBS ALPINS

Y LAS ASOCIACIONES D' EXCURSIONS

CONFERENCIA DONADA LO DIA 31 DE MARS DE 1879 EN LA ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA, PER D. RAMON ARABÍA Y SOLANAS, PRESIDENT DE LA METEIXA.

(Acabament.)

Lo dia 3 de Desembre de 1876, al aturarse lo tren de Barcelona en la estació de Mongat, sis joves, En Joseph Fiter é Inglés, En Pau Gibert, En Marsal Ambrós y Ortiz, En Ricart Padrós, En Roman Arnet y En Eudalt Canibell, baixáren d' un cotxe de tercera y ab l' alegría pintada en lo rostre, com qui s' prepara á donar felís terme á un projecte afalagador, emprengueren la pujada per una de las típicas rieras de nostra costa de llevant, que segons nostre eminent poeta Castelar, no té en Europa altra que la guanyi en hermosura. A curta distancia del poble y girats los ulls envers eixa mar blava que dominaren un dia en pau y en guerra nostres vaixells, s'aturáren los expedicionaris y assentantse luego entorn del mes jove, del esmentat Fiter, se tragué aquest un paper de la butxaca y comensá á llegir en mitj del més gran silenci.

Al poch rato, s' escampáren tots per lo puig que dona nom á la vila y ben prompte, repartits en diferents grupos, los haguereu vist, als uns dibuixant ó apuntant algun quadro al oli, als altres herborisant, als de més enllá fent preguntas y regirant documents y á tots com preocupats pera enllestir algun negoci grave y trascendental. ¿Qu' era efectivament lo que portavan entre mans? ¿Qué significava aquella escena!

Si sempre la contemplació de la naturalesa s' ha considerat com un dels passatempes més sans y profitosos y una de las més abundosas fonts d' inspiració pera artistas y poetas; quan aqueixa contemplació té per objecte las encontradas del país natal y no s' limita senzillament als paissatges, obra de Deu, sino que recau també en los monuments, obra dels homens; quan, lluny de mantenirse inactiva, aspira á donarse compte dels fets que han tingut lloch en los punts que la ocupan y preten enllassar amorosament totas las anellas de la gran cadena històrica que forjan incessantment los sigles; quan, conmoguda per lo sant crit de la patria, demana llum pera aclarir las tenebras del passat y no s' cansa d' investigar fins á fer saltar de la enrunada pedra la espurna que fixa la mirada distreta ó indiferent; quan tot aixó fá y quan ab tal esperit s' exerceix, la contemplació de la naturalesa no es ja un entreteniment més ó ménos útil y agradable, sino una ocupació de tanta transcendencia, moral y materialment parlant, que difícilment s' en podrá trobar un' altra que l' aventatji ni que sisquera la iguali.

Donchs veus' aquí quina era la ocupació de nostres joves en aquell lloch, potser sens penetrarne ells meteixos tota ia importancia: miravan, admiravan y estudiavan, fent ensemps la proba experimental d' un pensament concebut per un d' ells y acceptat ab entussiasme pe'ls altres, la fundació d' una Associació d' excursions que generalisés y sistematisés las investigacions artístico-històrico-naturals per la nostra terra é interessanthi y fenthi pendrer part activa á gran nombre de personas, logrés ferlas mes

profitosas y ménos difícils á cada hú. Contentíssims del ensaig, allí meteix donáren per constituhida la Associació y ja desd' aquell moment no s' ocupáren d' altra cosa que de batejarla, de buscarli adherents, de formalisar sos estatuts y de obtenir sanció oficial pera viurer en llibertat la vida pública.

Lo comensament fou modest y per aixó meteix coronat del mellor éxit; los socis no venian en grans collas, pero cada nou membre aportava á la naixent Associació una gran dóssis d' entussiasme y de laboriositat. En aquell primer período es quan se feren las excursions més con-corregudas, més fructíferas y més seguidas; sense fressa ni segonas miras s' estudiava, se treballava y poch á poquet s' anava semblant la benéfica llavor que tan be havia de germinar més tart en nostra benvolguda patria. Be es veritat que alashoras també la modesta Associació debia á la previsor y ben intencionada cooperació d' algun de nostres *sabis* lo generós y alentador calificatiu de *Sant Mus literari*, ab lo qual y á falta de més efectiu y esca-yent apoyo, honrats y satisfets los nous socis anavan proseguint sens desviacions ni defalliment llur primitiu propósit. Lentament anava aquest fent via, l' Associació atreya la atenció, fora de Barcelona més encara que á dins, y al fi s' iniciá una tendència marcadíssima á favor d' ella, se comensá á veure qu' efectivament podia esser de gran utilitat y los socis entraren á professó feta.

Fixém bé lo propósit de l' Associació y veyém qué tenia d' original, acudint per' aixó á un document autentic que á poch de un any de sa fundació publicava. Es la relació oficial de sa *fulla de serveys*, presentada ab fetxa de 10 de Febrer del 78 entr' altres treballs, á la Exposició universal de Paris y quin comensament diu aixís: «Despertada d' un quant temps ensá la noble admiració á las glorias y grandesas de la patria, dins del renaixement literari de Catalunya hi mancava una Associació qu' enlayrant la bandera de la investigació, dedicantse al estudi de las ciencias y propagant lo entussiasme catalanista pogués

contribuhír á recullirne las riquezas naturals espargidas y quasi bé olvidadas, pogués presentar á la consideració de propis y estranys las bellas de nostres paissatjes y de nostras vilas y *més que rés*, pogués en los monuments arquitectónichs que restan en peu, no ja admirar tant sols las concepciones artísticas, sino embadalirse remembrant lo passat esplendent de nostra terra y las reminiscencias que 's conservan encara en lo carácter de nostre poble. Mancava dins de la renaixensa literaria de Catalunya una agrupació essencialment práctica y á omplir aquest vuyt vingué la *Associació catalanista d'excursions científicas*. No sabém que s' hagués may pensat en consemblant organizació, puig lo medi posat en práctica pera lograr un fi tan noble y elevat, s' ha fet interessant per demés...» Es un comentari precís y eloqüent al article primer del Reglament de l' Associació esmentada.

Ara bé, repassant aquesta introducció, s' hi veuen ressaltar dos ideas: lo catalanisme, baix un punt de vista práctic y concret que l' havia de fer simpátich á molts que l' temian per la vaguetat ó doble intenció de que fins alashoras lo havian vist sempre revestit—y la arqueología, baix un punt de vista vivent, variat y correlacionat sempre ab la historia patria. Bé es veritat que 's parla de bellas naturals, d' estudi de las ciencias, etc., pero la tónica dominant es la que havem senyalat y los fets ho comproban: per aixó á mí com á molts sempre 'm dissoná lo calificatiu de *científica* que, com aquell qui diu, á falta d' altre més exacte, segons del meteix primer article del Reglament se despren, s' aplicá á la nova Associació.

Ja 's veu donchs que aquesta no té ab los Clubs Alpíns de que avans vos he parlat, altra cosa comuna que 'ls medis de que 's serveix y encara ab aquesta distinció: qu' en los uns las *ascensions* son las que dominan y en l' altra son las *excursions*. No obstant, á voltas unas y otras venen á coincidir y si voleu adquirirne lo convenciment, no teniu més que obrir un armari qualsevol del C. A. F., p. e., y veuréu una série d' articles sobre arts, industria, ar-

queologia, costums, llenguatge, etc., qu' escaurian com l' anell al dit á la «Catalanista».

¿Era donchs completament original lo pensament dels fundadors d' aquesta? Respecte dels Clubs Alpíns, si n' coneixiau lo nom, y es molt dir, responch de que no n' coneixiau altra cosa: de segur que á no esser aixís, altremment hauriau informat lo esperit de la Associació. ¿Era potser cosa nova lo recorre nostre territori y ferlo coneeiver? Respongan per mí los noms d' En Pi y Margall ab sa obra «España pintoresca», del malhaurat Parcerissa ab la seva monumental «Recuerdos y bellezas de España» y los respectacles dels Srs. Milá, Balaguer, Rigalt, Puiggarí, etc., ab tants y tants articles y obretas destinadas á pregonar las bellesas de nostre territori. ¿No hi havia donchs res propi en lo pensament dels fundadors de la Catalanista? Sí, senyors, una inspiració felís, filla potser de la experiencia: la de no fer las exploracions aisladas sino en comú, á fi de utilizar las especials aficions y coneixements de tots unificantlas baix un plan armónich: era lo principi económich de la divisió del treball aplicat á las investigacions de l' Associació, ni més ni ménos. Mes aquest principi, pera donar sos fruyts, exigeix de tots los col-laboradors gran unitat y disciplina, y com en las asociaciones de la índole de la que parlém, una y altra no s' imposan sino que s' estableixen per consentiment espontáneo, resulta qu' en tant qu' aquest consentiment existeix, tot marxa vent en popa, mes tant punt acaba ó flaqueja, comensan las dificultats, venen los disgustos y s' anula la activitat y lo entussiasme. Desgraciadament, aquest contrast pogué notarse en la «Catalanista», precisament en los moments en que major increment prenia y, encara que molt sumariament, penso examinar las causas principals que segons mon imparcial parer, produhiren la escisió. Tingué lloch aquesta en 19 de Setembre de 1878, mes avans d' entrar en tant desagradable terreno, convé que diga qu' es lo que havia fet la *Associació catalanista d' excursions científicas* fins lo

dia 10 de Febrer de 1878, fetxa de la relació avans esmentada presentada á la Exposició de Paris, qu' es lo document oficial més recent qu' he pogut obtenir sobre dita societat.

Desde la fundació de la meteixa fins á dita fetxa, es á dir en poch més de 14 mesos, s' habian fet 17 excursions als següents punts: al Real Monastir de Pedralbes (10 de Desembre de 1876), á Martorell y Abrera, á S. Geroni de la Murta, al castell de Moncada y cova de Na Guilleuma, al castell de Vilassar, á las runas del Monastir de S. Geroni de Vall d' Hebron, S. Genís d' Agudells, S. Cipriá y capella del Coll, á Vallvidrera y Santa Creu de Olorde, al Papiol, á Molins de Rey y S. Bartomeu de la Quadra, á Horta, á S. Cugat del Vallés, á Granollers, S. Feliu de Canovellas y Llerona, al castell de Cornellá y S. Joan Despí, á Vilafranca del Panadés, S. Martí Sarroca y Olérdula, á Montjuich, á S. Feliu de Llobregat, S. Just Desvern y Esplugas y á Breda, Hostalrich, Arbucias y Montsoriu (2 y 3 de Febrer de 1878).—Totas aquestas expedicions se feren en diumenge ó dias de festa y las de Vilafranca y Breda duráren dos dias: á cap d' ellas deixáren d' assistir los fundadors. Lo nombre d' excursionistas variá de 3 fins á 17, podentlo fixar per terme mit de 6. Encar qu' en l' ordre de las excursions no s' pot dir que hi hagués sistema preconcebut, se veu no obstant certa tendencia á extendre paulatinament lo radio d' investigació, del centre (Barcelona) á las extremitats (fronteras del principat).—A mes d' aquestas excursions collectivas s' en feren algunas de particulars, entre las que dech esmentar, no perque la fes jo, sino per las conseqüencias que tingué pera l' Monastir de Ripoll, la que vaig fer en Juliol de 1877 á La Garriga, Ripoll, Ribas, Nuria y lo Puigmal, quina relació s' acordá imprimir y s' publicá en «La Renaixensa» d' Agost ó Setembre d' aquell any.

En aquestas excursions se tragueren en total 138 dibuixos y croquis, deguts als socis següents: 39 al Sr. Canibell, 33 al Sr. Fiter, 23 al Sr. Marí, 16 á mí, 5 al se-

nyor Masriera (D. Artur), 3 al Sr. Gibert (D. Pau), 1 á cada un dels Srs. Padrós, Bieto, Aulestia, Casanovas y Matarodona y 14 á diferents socis, que s' estampáren en la «Llumanera» de Nova York y s' refereixen á la excursió feta á S. Cugat del Vallés.—En la segona excursió ó sia la de Martorell y Abrera, s' acordá adquirir una máquina fotogràfica pera traure vistas de paissatges y monuments y en la última, la de Breda, la secció topogràfico-pintoresca novament formada, valentse del procediment heliogràfic, va fer lo primer ensaig pera la publicació del «Album pintoresch-monumental de Catalunya», obra que, á despit de tots los reparos, constituirá sempre una verdadera gloria pera la Associació que l' ha iniciada y pera la societat heliogràfica espanyola que la executa.

A més dels dibuixos, se feu en ditas excursions ample recull de plantas, rocas y fòssils com també y molt particularment de documents y segells referents á la historia de la monarquía catalano-aragonesa, habent obtingut la Associació per sa, encar que petita, notabilíssima col·lecció sigilogràfica una medalla en la Exposició d' arts suntuarias celebrada en Barcelona en Setembre de 1877, en quina organisació prengué també part molt activa.

En las sessions y vetlladas celebradas per l' Associació se llegiren 19 memorias, degudas: 5 al Sr. Fiter, 3 al Sr. Canibell, 3 al Sr. de Monner, soci delegat, y 1 á cada un dels Srs. Arabía, Marí, Barallat, Arnet, Alsius, soci delegat, Masriera (D. Artur), Valls y Vicens y Aulestia. Com á comprobació de lo que avans he afirmat, ni per lo tema ni per la exposició cap d' aqueixas memorias té res de científich; fora de la del Sr. Valls, que parla de las costums catalanas, las demás ó son senzillas relacions de las excursions practicadas ó estudis més ó ménos importants sobre punts d' historia ó de arqueología.

En 30 de Maig de 1877 doná la Associació un concert á benefici de la viuda y fills del malhaurat artista En Tomás Padró y en 30 de Novembre del meteix any una vetllada necrológica pera honrar la memoria de la Sra Isa-

bel de Villamartin y dels Srs. Saleta, Llabería, Poch, Rialp, Cadafalch y Sianesi. Pero lo que mes esplendor li doná foren las gestions pera que s' fes efectiva una antigua consignació nominal de 8.000 pessetas en favor del Monastir de Ripoll, gestions comensadas á instancia meva (ho dich ab orgull y sense modestia, porque no sé fingir) y coronadas ab lo mellor éxit gracias á la activa cooperació del Excm. Sr. D. Víctor Balaguer y á la bona voluntat del Ministre de Foment, Excm. Sr. Comte de Toreno.

Tals habian sigut los traballs de l' *Associació catalanista d' excursions científicas* fins á la fetxa á que s' refereix lo document oficial d' ahont trech aqueixos datos y que acaba aixís: «la organizació de las seccions y lo entussiasme sempre creixent dels socis nos fa esperar que temps á venir la idea donará profitosos fruyts á las ciencias y á la terra catalana.» ¿Com donchs lo entussiasme minvá, s' aclariren las excursions, disminuiren los traballs, aumentáren los disgustos y vingué finalment una escisió, que ab veu compungida y abaixant los ulls califican ara de funesta los que per sota terra l' atiaren y ab joyosa esperansa la vegeren esclatar.

Lo terreno es relliscós y no voldria ferir á cap personalitat, pero, excepcionalment, puch parlar molt alt y es hora de que hi parli. Fossen los que fossen los errors, las faltas, la culpabilitat dels fundadors de la Associació, contra los qui principalment se desencadená la borrasca, la gratitut manava recordar que á n' ells se debian la marxa empresa per la Associació, quan era aquesta encara molt petita, aixís com la majoría dels traballs que poch á poch li donaren prestigi, y la justicia exigía qu' en comtes d' una deposició violenta y apassionada se 'ls subjectés á un judici imparcial, seré, inapelable com demanava la proposició que jo vaig presentar y qu' acceptaren préviament baix paraula d' honor las dos parts interessadas. Mes arribada la hora de la votació, lo partit vencedor no volgué atendre á paraulas de transacció, de conveniencia y de justicia, y ab lo fútil pretext de que ma proposició havia arribat tart (á pesar de que altrás vegadas en cassos

iguals s' habian votat á la vegada dos proposicions contrarias), se votá tumultuosament un fallo condempnatori sense escoltar ni voler escoltar per res á la part condempnada. Aquesta conducta, lo espectacle que presentá aquella sessió memorable y sobretot lo convenciment de la premeditació ab que tot s' habia preparat y que demostrava lo irreconciliables qu' habian d' ésser los que habian votat en sentit contrari, me decidiren á mí y á molts altres á separarnos d' aquell núcleo de gent apassionada.

Las causas que prepararen la escisió (prescindint de personalitats) foren á mon parer: la costum introduhida per la Junta Directiva de demanar pera tot lo *exequatur* á la general, lo que portá un estat morbós y endemich de discussió contínua, que assimilá ben prompte las avans profitosas y aprofitadas vetlladas de la Associació á una ridícula parodia dels moderns parlaments;— la guerra sorda declarada per los socis novament entrats al element obrer que irónicament s' anomenava *democrátich* y que, plé d' abnegació, es lo qui mes havia treballat al començament de l' Associació;—lo carácter marcadament literari que prenian los traballs d' aquesta ab perjudici de las verdaderas investigacions y qu' espantava ó desanimava als qui no tenian guanyat nom d' escriptors en los mil y un certámens de nostre teatral catalanisme ó bé, al contrari, qu' estimulava á escriure ab frase altisonant lo que podia molt mellor dirse en paraulas senzillas;—y finalment, la meteixa vaguetat d' aquest catalanisme, que si bé proclamat en lo programa de l' Associació ab carácter prácticich, necessitava encara de fórmulas més concretes pera definir sas aspiracions y determinar sas tendencias.

Es efectivament necessari que s' comprenha, ja que 'ns proclamém catalanistas, ahont aném y qué volém, puig de rés servirá que consigném en nostre Reglament lo allunyament de la política, si doném lloch á creurer que 'ns fem cómplices dels fins polítichs que s' atribuheixen al catalanisme y que han excitat en diversas esferas, dins y fora de Catalunya, tantas desconfiansas y recels. Lo catalanisme de l' *Associació d' excursions catalana* es franch

y ben definit: no aspirará may á substituhir á las formas actuals altrás formas més ó ménos variables, sino á vigorisar nostra iniciativa y á purificar de un mode permanent nostre caràcter per mitj del estudi sever, imparcial y sostingut de tot lo qu' es y ha estat nostre, terreno, historia, monuments, costums, llenguatge y produccions, única manera de que nostra nacionalitat sobresurti ab entera independència dintre sempre de la nacionalitat espanyola. Per aixó havém consignat en nostre reglament que si bé usém com á oficial la llengua catalana, usém y admetém també la castellana y todas las neo-llatinas, y mon més gran plaher seria qu' en aquestas conferencias se dongués d' aixó un exemple práctic.

Vos he citat lo nom de nostra Associació y encara no vos he donat sobre d' ella cap dato. No 'm toca á mí fer son panegírich y aixís vos diré en curtas paraulas: que 's constituí en 21 de Setembre de 1878; que son Reglament, fet en quatre dias y aprobat per unanimitat despres d' àmplia discussió, quedá aprobat pe 'l Govern en 7 de Octubre següent; que avuy, als 6 mesos d' existir, som 135 socis residents y 70 delegats, es á dir, quasi tants com en la Catalanista després de dos anys; que, amestrats per la experiencia, havém simplificat molt nostra organisació, deixant als socis la major llibertat é iniciativa pera proposar pero reservant á la Junta Directiva la major llibertat é iniciativa pera executar; qu' en sis mesos havém fet 4 excursions generals y 6 particulars; donat 12 conferencias públicas en las que han sigut los disertants los senyors canonge Ribas, coronel Saleta, Dr. D. Gayetá Vidal de Valenciano, Dr. Benessat (D. Francisco de P.), Dr. Cabello é Ibáñez, périt-agrónomo Sr. Tobella y lo qui té l' honor de dirigirvos la paraula; celebrat una sessió pública necrológica, la primera que se dedicá en Barcelona á la memoria del il-lustre D. Francisco Martorell y Peña, y quatre vetlladas literarias, todas concorregudís.

1 A la fetxa en que aixó s' imprimeix aquest exemple s' es donat ja ab la conferencia donada en francés lo 5 de Juny de 1878 per lo Sr. Baró de S. Saud. Un' altra se 'n haguera donat en castellá, pero lo disertant, militar, degué traslladar forzosament sa residencia avans de la época prefixada.

simas; emprés la publicació d' un *Butlletí mensual*, òrgan oficial de l' Associació, que de 16 s' ha augmentat fins á 24 planas y 'ns proposém il·lustrar ab grabats y vistas fotogràfiques; obtingut dels carrils de Tarragona á França y de Granollers á Vich y S. Joan de las Abadessas la ventatja del cambi de classe immediata superior á la que s' paga, y de més de 40 societats y publicacions lo cambi ab nostre Butlletí; obert un certámen ab tema lliure dintre del article primer de nostre Reglament pera una obra de investigació en prosa catalana, ab premi de 150 pessetas é impressió de la obra, y fundat una biblioteca y un museo, que importants ja, van augmentant cada dia en quantitat y qualitat. Tením preparadas novas é interessants excursions, conferencias y traballs, y 'ns ocupém en organisar una subscripció pera ajudar á la restauració del Monastir de Ripoll, gloria del art catalá y sepulcre de nostres comtes sobirans.—Crech que basta aquesta somera enumeració pera probar que treballém y que treballém ab fruit y bona intenció.

¿Y la catalanista, que fá desde la escisió? Traballa també activament ¿á qué negarho? distingintse en primer terme los que avans d' ella per llur apatía é inmobilitat semblavan presa de maléfich encantament Y veus' aquí la utilitat práctica de la escisió, per lo qual jo la beneheixo; la atmósfera s' havia fet massa pesada pera que poguessin respirarla ensemps certas individualitats y ara, en atmósferas separadas, respiran ab llibertat y treballan ab ardor. Si aixis no ho hagués comprés, ni haguera prés may part tan activa en la organisació de la nova associació, ni molt ménos n' haguera admés la presidencia que per unanimitat m' oferiren. L' una Associació es esperó de l' altra y al fi Catalunya s' aprofita d' aquesta dualitat: més diré, donada la humana flaqueza, aquell *homo sum et nihil humanum á me alienum puto*; donadas las circunstancias particulars de nostre carácter, de nostra educació y fins diré de nostra instrucció, potser no hi havia altre medi pera solidar lo pensament y arrelarlo profundament en

nostra terra. De tots modos, ben assahonat ja l' camp y amarats encara ab las suadas de la sembra, esperem ara ab tranquil·litat los fruyts de la cullita y, vingan d' allá ahont vulgan, com nostres serán sempre ja que l' planter es nostre, ab cor festívol y franch, los presentarém un dia á nostra aymada Catalunya y li dirém: «Té, vet' aquí los fruyts que pera tú volíam; ara, que Deu benehesca l' bon intent!»

Senyors, duas parauias avans de termenar. sento dir per aquí que la fusió convé, que la fusió vindrá. ¿Voleu saber quina es la meva opinió sobre aquest punt? si ha de venir, que vinga, pero que no vinga á empentas sino suau y lentament; que s' trobi feta en los cors avans que s' declari de paraula; en fi, que no vinga avans de temps, puig allavors los qui la portin en comptes d' un bé farán un mal. Si aixís no ha d' esser, continuém vivint separats y treballant cada hú per son compte; al fi, lo profit es comú y no hi ha pas necessitat que siguém enemichs: Catalunya es prou gran pera que tots poguém ocuparnos en estudiarla. Y junts ó separats, tinguém en compte que pera que l' moviment produheixi tots sos resultats es sobretot necessari esforsarse en emancipar lo catalanisme d' aquest jou exclusivament literari que se li ha imposat y en triomfar de la indiferencia de las classes ricas y de las capacitats científicas, que fins ara s' han manifestat retretas y que son las que en los *Clubs Alpíns* forman lo verda·der núcleo de la forsa, del entussiasme y de la activitat. Senyors, crech qu' en aquestas societats tenim molt qu' estudiar y molt qu' apendrer y al acabar, permetéume expressar un viu desitj: ¡qué las Asociaciones d' excursions de Catalunya arribin á obtenir com ells han obtingut en tota Europa, la meteixa vitalitat, la meteixa consideració y la meteixa confraternitat!

HE DIT.

LA LLEY

Dura lex, sed lex.

JA l' han posat en capella,
Ja l' empren lo confessor.
La primavera ¡que es bella!
tot lo camp esclata en flor.

Germans de la cofraria
ja captan pe 'l pobre reu.
En l' espay ¡quant' armonia!
en lo camp ¡quin bé de Deu!

Diu que 'l reu no arriba als trenta;
diu qu' es dels minyons mes bells.
¡Quanta onada resplandenta!
¡y quantas cançons d' aucells!

Diu que 'l reu te una estimada;
diu que son dos cors en un.
Oh! l' amor es l' alenada
del detall y del conjunt.

Diu que 'l reu jura y rejura
que 'l van acusar en fals.
La justicia no s' atura;
¡feune cas dels criminals!

Tant testimoni no enganya;
las provas están á punt.
Lo reu, una gran montanya
sent que li cau al demunt.

Per xó á mort tot desseguida
la justicia 'l condemná.
Y mestrestant dolls de vida
esbategan ça y enllá.

De nit los fusters basteixen
lo patíbol afrontós.

¡Quants de perfums s' esborgeixen!
¡quin callament misteriós!

Mentres los fusters treballan
senten un cant de consol,
sens deixar la feyna, callan
escoltant lo rossinyol.

Al reu trahuen de capella
l' endemà de bell matí;
per mes que patia en ella
¡qué horrible sortir d' allí!

Ja la malehida roba
li posan en la presó;
quan es al carrer ja troba
la funeral professó.

Ja carregat de manellas
en un carro l' han muntat.
Als nets lo signan las vellas:
«¡Ja veyéu en que ha parat!»

Per totas bandes hont passa
¡Deu meu! ¡quina gernació!
Lo Sant Crist cobert de glassa
va guiant la professó.

Al criminal tothom mira;
já la mort lo pobre va!
Diu que plora y que sospira,
¡quina llástima que fa!

«Pare, per perdut me dono;
(ja li diu al confessor)
als que m' acusan perdono,
los perdono de tot cor.

Pero ma sort desespera;
me matan sens cap motiu;
¡y morir en primavera!
¡pare que tot gosa y viu!»

Tot quant diga no té forsa;
per ell no hi ha cap remey;
¿qui la justicia retorsa?
¿qui clama en contra la llei?

Avant donchs, segueix tranquila

cap al camp la professó.
 ¡Quina gernació á la vila!
 y al camp ¡quina gernació!

Los soldats lo curs gorneixen,
 ¡com ressonan los timbals!
 ¡Y quant puras resplandeixen
 las clarors primaverals!

La funeral comitiva
 del patíbol es al peu,
 quant allí lo carro arriba,
 ja d' ell fan baixar al reu.

Ja 'ls negres esgrahons munta,
 ja 'l fan seurer al banquet,
 ja las ertas mans ajunta,
 ja sent de l' argolla 'l fret.

¡Ab quanta amargura plora!
 mira, mira á tot arreu,
 y veu amenassadora
 la societat devant seu.

Mes l' hora ja es arribada;
 lo botxí ja dona 'l tom.
 Societat, ja estás venjada;
 ja está satisfet tothom.

Y mentrestant sa carrera
 segueix lo sol resplandent,
 y onadas de primavera
 per tot l' espay van corrent.

¡Contrast que á pensar convida!
 ¡gran misteri de la sort!
 ¡tot lo luxo de la vida
 rodejant á un pobre mort!

Y anys després quan la sentència
 tothom habia oblidat
 se descobreix l' ignoscencia
 de aquell pobre condemnat.

¿Com lo mal reparas are,
 Societat? y en eix perill
 ¿qué li respons á la mare
 que crida: «¡Torna'm lo fill!»?

JOSEPH MARTI Y FOLGUERA.

NOVAS

ALANMENT invitats hem assistit a la distribució de premis del certámen literari obert per la Redacció de l' *Eco de Badalona*.

Lo senyor arcalde declará en breus paraulas oberta la sessió y passá lo Sr. Ubach y Vinyeta president del Jurat á la lectura d' un erudit y entussiasa discurs, saludat al termenar per frenétichs aplausos. D. Jaume Solá y Seriol llegí son discurs de secretari que escitá en distintas ocasions l' entussiasme de la concurrencia. Oberts los plechs resultá esser autor de la poesia distingida ab la flor natural D. Joaquim Riera qui trobantse fora havia delegat al Sr. Ubach pera elegir Reyna de la festa. passant á ocupar lo lloch destinat la esposa del director del *Eco de Badalona*. L' accésit resultá esser del Sr. Ximenez. Lo premi al fet histórich l' obtingué D. Baldomero Solá ab sa poesia *Un jorn de gloria*. Lo premi á la Caritat l' obtingué lo Sr. Gallard per la poesia *Las germanas de la Caritat*, lo Sr. Riera resultá esser l' autor del treball que guanyá lo premi del *Periodisme en las poblacions subalternas* y fou l' accésit al mateix, de Salvador Genís. *Amor al treball* es lo títol de la composició de que resultá esser autor D. Pere Renom; l' accésit al mateix fou del Sr. Riera. Lo premi de *Los pescadors* se l' endugué don Cárlos Pirozzini, y l' accésit D.ª Dolors Moncerdá. Del tema lliure se n' endugué 'l primer premi lo Sr. Soler y lo segon lo Sr. Pirozzini, obtenint un accésit lo Sr. Franquesa y altre lo Sr. Soler.

Lo *Centro familiar del Putxet* obra un certámen literari oferint-se los següents *Premis*.

Un escnt de plata demunt d' una planxa d' ébano, ofert per la Junta Directiva del Centro á la millor poesia qual tema se deixa al arbitre del poeta.

Una planxa de filigrana de plata daurada, oferta per D. Pau Miró, á la millor poesia festiva.

Un boceto, ofert per lo pintor D. Modest Urgell, al millor quadro de costums, en prosa.

Una branca de llorer, de plata, oferta per D. Ricardo Boy á la millor poesia satírica.

Un joyer de plata y porcellana esmaltada, ofert per D. Pere Bruny, á la millor poesia sobre *La Caritat*.

Una joya de plata, oferta per D. August Tintorer á la millor poesia sobre assumpto histórich.

Las composicions deurán esser inéditas y escritas en catalá, á excepció de la que obti al premi sobre *La Caritat* que podrá esser catalana ó castellana.

Lo terme de presentació es fins al dia 6 del próxim mes de Setembre, al mitg dia, en la Redacció y Administració del *Diari Catalá* (carrer de Fernando, núm. 32, 1.er)

Forman lo jurat, los senyors Conrat Roure, Angel Guimerá, Cárlos Pirozzini, Narcis Oller y Moragas y Artur Gallard.

Acaba de passar á mellor vida un dels joves que més se devetllava per la idea catalanista y que per las mostrats d' algunas poesías insertas en la «Veu de Montserrat» y en altres publicacions prometia figurar aviat en primera rengla. D Joseph Camp-Sangles ha mort lo dia 30 del passat Juliol als 22 anys quan estava acabant en Barcelona sa carrera. Enviem nostre pésame á sa atribulada familia y als amichs que baix lo nom de *Jovent vigatá catalanista*, constituian ab éll un centro que mantenía viu l' amor á Catalunya.

D. Joseph M. Codolosa acaba de publicar un tomet de poesías comprenent duas coleccions una ab lo títol de *Las tombas* y l' altre que titula *Unas cuantas flors*. En las poesías del Sr. Codolosa s' hi veu molta facilitat é hi despunta sempre la sátira que maneja perfectament. La colecció *Las tombas* compren las següents composicions: *Un mort sense tomba, La impura, Un pobre, Un elector per forsa, Un sabi, Un Romeu y Un marit*. En las *flors* s' hi comprenen: *Aubada, Retorn de la primavera, La tiranía, La adulació, Lo poeta, A...*, *Las llamineras y Olvidam*.

L' *Associació catalanista d' excursions científicas* nos ha remés lo següent Suplement al cartell del certámen literari-artístich en honor del Dr. D. Francesch Vicens García, Rector de Vallfogona.

«Ab posterioritat á la publicació del cartell d' aquest Certámen, s' ha ofert pera esser adjudicat lo següent premi:—*Ploma de plata*, costejada per lo Il·tre. Ajuntament de Tortosa, á la mellor poesia en catalá, qual tema sia referent á la mateixa ciutat patria del Doctor García.

A fi d' aclarar las bases proposats pera lo premi artístich, d' acort ab l' ofertor del mateix, se reproduheix lo tema senyalat ab la forma següent:

Nivell de plata, ofert per l' iniciador, al artista que presenti lo plano més adequat pera monument biblioteca, que reunint tota la bellesa y economia possibles, pugui aixecarse en forma de templet dessobre una escalinata en una plataforma de 20 metres de longitud per 20 de latitut.

La biblioteca deurá esser pera 4000 volums y tindrà habitació pera lo porter y un despaig pera l' encarregat de la mateixa.

Se situará en lo centre d' un vast camp prop del poble.

Constará solzament de planta baixa.

L' escala dels planos será de $\frac{1}{25}$ en los alsats y seccions y de $\frac{1}{100}$ en las plantas.—Barcelona 5 d' Agost de 1879.

SUMARI

FIDEL FITA.	Lápidas romanas novament descobertas en la muralla antiga de Barcelona.	113
C. BARALLAT Y FALGUERA. .	Traducció catalana de la tragedia «Esther» de Racine.	119
MARTÍ GENÍS Y AGUILAR. .	Recorts d' una nit.	123
RAMON ARABÍA SOLANAS. .	Los Clubs Alpíns y las Asociacions d' excursions.	144
JOSEPH MARTÍ Y FOLGUERA.	La lley.	156
	Novas.	159